

اصول طراحی در پایداری خانه ایرانی (نمونه موردی: خانه عباسیان کاشان)

مهسا رزاقی

mahsarazaghi@yahoo.com

چکیده

به دلیل نفوذ الگوهای خانه‌های غربی که از دوره قاجار آغاز شد، روزه‌روز شاهد کاهش روزافزون ارزش‌های معماری ایرانی به خصوص کهن‌الگوها هستیم. لذا ارزیابی خانه‌های تاریخی ایرانی به عنوان الگویی برای طراحی به جهت رسیدن به اصول کلی در طراحی خانه ایرانی به امری ضروری در عرصه پژوهش تبدیل گشته است. بدین منظور تحقیق حاضر سعی در پاسخ‌گویی به این مسائل دارد که عناصر تشکیل دهنده یک خانه ایرانی چه بوده و همچنین خانه‌های تاریخی ایران دارای چه ویژگی‌های معماری هستند. این مقاله دارای ماهیت توصیفی - تحلیلی و تاریخی بوده و در این ارتباط از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. در نتیجه این تحقیق اصول کلی در ارتباط با طراحی خانه به دست می‌آید که برگرفته از ویژگی خانه‌های تاریخی ایران است (نمونه موردی: خانه عباسیان کاشان)، که با رعایت این اصول در طراحی خانه می‌توان به آرامش، آسایش، حریمیت، خلوت و... دست یافت.

واژگان کلیدی: خانه، خانه عباسیان، اصول کلی در طراحی خانه ایرانی

۱- مقدمه

در سالیان اخیر به دلیل تقلید از معماری و فرهنگ غربی در رشته معماری شاهد بناهایی با هویت غیر ایرانی هستیم که منظر شهری روستایی را خدشه‌دار نموده‌اند. بناهایی که با دیدن آنها هیچ‌گونه احساس تعلقی به انسان ایرانی دست نمی‌دهد. با گذشت زمان و عدم یادآوری الگوهای گذشته، هنر معماری ایران و الگوهای آن به دست فراموشی سپرده شده و دیدگاه غربی جایگزین هویت اصیل ایرانی گردیده. برای جلوگیری از این اتفاقات ناشایست باید ابتدا معماری گذشته را مطالعه، درک و در نهایت آن را تبدیل به معماری امروزی نمود، و در اصل نوعی الگو برای طراحی خانه به صورت مدرن به دست آورد. به موازات این روند و برای رسیدن به این الگوها تحقیقات متعددی در این زمینه انجام گردیده، برای نمونه: سهیلی فرد و مودنی (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان "تحلیل تعامل اصول معماری سنتی ایران و خورشید، نمونه موردی: خانه عباسیان کاشان"، با استفاده از نرم‌افزارهای شبیه‌سازی انرژی، تعامل اصول معماری ایرانی با انرژی را بررسی و به بیان نتایج با زبان گرافیک پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که در ایجاد آسایش حرارتی و رفتار انرژی، اجزای خانه ایرانی متعادل و هماهنگ با خورشید عمل می‌نمایند. پناهی و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان "کنکاشی پیرامون گونه‌شناسی (تیپولوژی) و ریخت‌شناسی (مورفولوژی) خانه‌های کاشان، نمونه موردی خانه عباسیان"، به بررسی هستی‌شناسی خانه عباسیان از نظر نحوه شکل‌گیری پلان و سازماندهی فضا پرداخته و به این نتیجه می‌رسد که بنا با وجود این که در اقلیم گرم و خشک است ولی فاقد گودال‌باغچه بوده و به وسیله چندین طاق که بر روی جرزها قرار دارد و دهانه‌ها را می‌پوشاند به خوبی در برابر شرایط جوی منطقه در برابر گرما مقاومت می‌نماید. محسنی‌رنجبر (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای با نام "ارائه راهکارهای مناسب جهت طراحی مسکن اسلامی-ایرانی در راستای رفع نیازهای فیزیولوژیکی و معنوی انسانی"، به مهمترین اصول معماری ایرانی که منطبق با اسلام می‌باشد اشاره نموده است. موسوی (۱۳۹۳)، در تحقیقی با عنوان "الگوهای بومی هویت‌ساز در معماری سنتی خانه‌های ایرانی، نمونه موردی خانه‌های منطقه کویری کاشان"، ابتدا به تعاریف هویت و الگوهای هویت‌ساز در معماری سنتی خانه‌های ایران در منطقه کویری کاشان پرداخته و در نهایت مشخص نموده که کهن الگوهای شهر کاشان بومی و متناسب با منطقه کویری خود بوده و همین مسئله سبب خاص بودن و هویت‌دار بودن آنها شده است. پیشینه تحقیقات نشان می‌دهد که خانه‌های تاریخی کاملاً متناسب با بوم، اقلیم و فرهنگ بوده، اما استخراج اصول طراحی خانه‌های ایرانی کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده، لذا در این تحقیق سعی می‌شود تا با ارزیابی عناصر به کار رفته در خانه‌های تاریخی (برای نمونه خانه عباسیان) و نیز ویژگی‌های معماری آنها به اصول کلی برای طراحی یک خانه ایرانی دست‌یافت که نه تنها هماهنگ با اقلیم و فرهنگ ایرانی باشد، بلکه از نظر روانی و آسایشی، خلوت و حریم و... نیز انسان را بی‌نیاز نماید. بدین منظور تحقیق حاضر سعی در پاسخ‌گویی به این مسائل دارد که عناصر تشکیل دهنده یک خانه ایرانی چه بوده و یک خانه تاریخی ایرانی دارای چه ویژگی‌های معماری می‌باشد. این مقاله دارای ماهیت توصیفی-تحلیلی و تاریخی بوده و در این راستا از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. فرآیند تحقیق شامل سه گام اساسی است. در گام نخست به تعریف مختصر خانه و شهر کاشان پرداخته، سپس در گام دوم خانه عباسیان معرفی و عناصر تشکیل دهنده آن طی جدولی مشخص گردیده است. در نهایت با توجه به مطالعات انجام شده اصول کلی در طراحی خانه ایرانی به دست آمده است.

۲- خانه

خانه یکی از محیط‌های ساخته شده است که مهمترین نیاز انسان برای امنیت را طبق نظریه مازلو تامین می‌کند. خانه ساختاری فیزیکی و ساخته شده است که به طور سیستمی روابط و ارزش‌ها در آن شکل می‌گیرد. (سهیلی فرد و مودنی، ۱۳۹۰) واژه خانه که امروزه مصطلح است در گذشته به اتاق اطلاق می‌شده است. اتاق خصوصی را (وستاخ) یا (گستاخ) یا (وئاق) می‌-

نامیده‌اند و از واژه (سرا) به جای کلمه (خانه) در اصطلاح امروز استفاده می‌شده است. (پیرنیا، ۱۳۹۰) واژه مسکن در عربی به محل سکونت، جای (باش)، منزل، جای آرام، آرام‌گاه، مقر، جایگاه و نشیمن گفته می‌شود. (خورشیدی‌فرد، ۱۳۸۷) خانه جایی و مکانی است که ساکنان آن احساس ناراحتی نکنند و اندرون خانه، جایی که زن و بچه در آن زندگی می‌نمایند باید تنوع زیادی داشته باشد تا احساس خستگی نشود. (پیرنیا، ۱۳۷۱) طبق نظر "لوکوربوزیه"، خانه پوششی است که در تطابق با برخی از شرایط رابطه صحیحی را با شرایط خارج و پدیده‌های زیستی انسان فراهم می‌سازد. "راپاپورت" نیز معتقد است: خانه مرکز جهان است برای ساکنانش و محله‌اش، شاخص‌ترین بنا در تحکیم مکان (مور) خانه در درجه اول یک نهاد است و نه یک سازه، و این نهاد برای مقاصد بسیار پیچیده‌ای بوجود آمده است چون احداث یک خانه پدیده‌ای فرهنگی است. (صارمی و رفیعی‌راد، ۱۳۹۰)

۳- ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی کاشان

کاشان از شهرهای مرکزی ایران و همجوار اصفهان و تهران است، این شهر یکی از شهرستان‌های شمال اصفهان می‌باشد. این شهر در ۶ کیلومتر تپه سیلک واقع شده است، کاوش‌های بدست آمده از این تپه حاکی از استقرار تمدنی قدیمی در این ناحیه است. کاشان را با نام‌هایی چون قاسان، کاس‌رود، کی‌آشيان و کاسان می‌شناختند. (پیرنیا، ۱۳۷۱) مهمترین علل قرارگیری شهر معلول (آب) و (راه) است. کاشان شهری با اقلیم گرم‌وخشک است، بارندگی آن کم و درجه حرارت زیاد دارد که بادهای نامطلوب (توام با گردوغبار) و بادهای مطلوب از جهات مختلف به شهر می‌وزند. حرارت هوای کاشان (برحسب طول و عرض جغرافیایی) غالب و خشک است. (پناهی و همکاران، ۱۳۹۳) بیشترین دمای متوسط در طول سال ۳۲/۷۲ درجه سانتی‌گراد در تیرماه و کمترین آن ۵/۱ درجه سانتی‌گراد در دی‌ماه است. حداقل و حداکثر درجه حرارت ماهانه هوای کاشان به ترتیب ۴۱/۱ در تیرماه و ۰/۷ در دی‌ماه است. بادهای مطلوب کاشان به نام باد شمال در تابستان از شمال وزیده و سبب اعتدال هوا می‌شود. بادهای نامطلوب این شهر به اسامی: باد سام، طوفان سیاه، لوار و خراسان می‌باشد که اکثراً از شمال شرق درحال وزیدن هستند. (دهخدا، ۱۳۲۵)

۴- خانه عباسیان

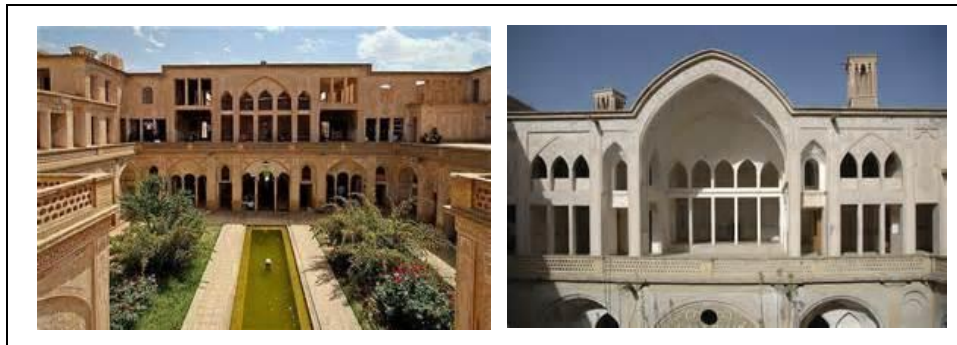
این خانه در محله سلطان امیراحمد کاشان واقع شده است. این مجموعه در حوالی سال‌های ۱۲۴۵ الی ۱۲۴۸ به همت حاج محمد ابراهیم (تاجر کاشی) شروع به ساخت گردید. معمار این مجموعه ناشناس است که این بنا را در مدت بیست سال ساخته است. مساحت این مجموعه ۵۰۰۰ متر مربع با زیربنایی حدود ۷۰۰۰ مترمربع به دلیل تعدد طبقات آن است. این خانه دارای پنج حیاط بیرونی، اندرونی، باغ، خدمه و حوض‌خانه است. دارای پنج درب ورود و خروج است. کل مجموعه دارای دو بادگیر و دو چاه می‌باشد. این خانه دارای تزئینات معماری رسمی‌بندی، یزدی‌بندی، قطاربندی، مقرنس و مشبک در اوج زیبایی و ظرافت است. این خانه دارای حیاط کم‌وسعت و مرتفع است. (دفتر) بخش بیرونی خانه محل کار و مهمان‌پذیر صاحب‌خانه و نیز محل پذیرایی مهمانان تجاری به‌شمار می‌آمده است. بخش اندرونی محل اسکان صاحب‌خانه و خانواده‌اش بوده است. بخش خدمه محل زندگی خدمتکاران خانه بوده و حیاط‌باغ محل برگزاری نماز جماعت به امانت سید محمد علوی بروجردی بوده و حیاط حوضخانه محل تدریس آیت‌الله سید محمد علوی بوده است. نظم هندسی حیاط و تناسب حوض‌ها، باغ‌چه‌ها با درختان زیتون و گل‌های زیبا، گونه‌ای از بهشت را در کویر به تصویر می‌کشند. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)

نقشه شماره ۱: نقشه خانه عباسیان کاشان، (مأخذ: سایت اینترنتی)

شکل ۱: نماهایی از خانه عباسیان کاشان، (مأخذ: سایت اینترنتی گوگل)

۵- عناصر بکاررفته در خانه عباسیان

شناخت معماری اقلیم گرم و خشک و راه کارهای بومی آن زمینه ارزشمندی برای استفاده آنها به صورت مدرن فراهم می‌آورد. در این بخش به دلیل گستردگی کار بطور اختصار به معرفی این عناصر در خانه عباسیان در قالب جدول شماره یک پرداخته می‌شود.

جدول شماره (۱): معرفی عناصر بکاررفته در خانه عباسیان کاشان، (ماخذ: نگارنده)

عناصر معماری خانه عباسیان	توضیحات
سردرب	اغلب خانه‌ها به خصوص خانه‌های مجلل از جمله خانه عباسیان دارای سردر یا درگاه بوده‌اند و معمولا دیوارهای خارجی کاهگلی بوده و فقط سردرب مجلل ساخته می‌شده و نسبت عرض به تورفتگی سردرب معمولا یک به دو بوده است و سکوهایی به نام پاخوره کنار سردرب قرار داشته که جهت نشستن و انتظار افراد بوده است. (پیرنیا، ۱۳۹۰)
دالان حجاب	پس از ورود به بنا از سمت کوچه، دالانی طویل وجود داشته که موسوم به دالان حجاب است و برای از بین بردن دید مستقیم به داخل بنا می‌باشد. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
ورودی	ورودی متصل کننده درون و بیرون خانه است. ورودی از خارج نوایی متفاوت داشته اما از درون این نوا خاموش می‌ماند و کلیت ورودی از داخل خانه قابل درک نیست. دعوت کنندگی ورودی غالبا مسیری معما گون تا رسیدن به درون است. خانه در بافت شهری کاملا درون‌گرا بوده و با بیرون ارتباطی ندارد. به جز ورودی همه اجزا خانه به درون بازشو دارند. سردر ورود تنها نشانه بر حضور خانه می‌باشد. (سیفیان و محمودیان، ۱۳۸۶)
اندرونی	مکانی برای زندگی روزمره خانواده بوده و متعلق به محارم خانواده می‌باشد توسط درب‌ها و راهروهای مخصوص از سایر قسمت‌ها جدا می‌شود و نامحرمان و مهمانان به این قسمت دسترسی ندارند. از قسمت‌های مختلف اندرونی می‌توان به: اتاق شاه‌نشین، اتاق گوشواره، اتاق‌های زمستانی، رختشویخانه، سرداب بزرگ، پس‌سرداب، حیاط باغ، چاه آب، سیستم آبرسانی، حوض‌خانه، درب‌های ارسی و گره‌چینی، اتاق‌های تابستانی، اتاق نیایش، بادگیرها. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
هشتی	پس دالان حجاب به هشتی رسیده که دارای نورگیرهای یزدی‌بندی بوده و جلوه خاصی به آن می‌دهد. ایجاد مکث، مکانی برای انتظار و تقسیم فضایی، از عملکردهای جالب هشتی می‌باشد. هشتی تنها جایی است که با بیرون خانه در ارتباط است. این فضا و راهروهای پیچ در پیچ منتهی به حیاط‌های اندرونی و بیرونی مانع دید افراد غریبه به داخل حریم مقدس خانواده می‌شده است. باربران و جامه‌داران بار صاحب‌خانه را تا این مکان آورده و در آن‌جا بر زمین می‌گذاشتند و به دلیل مصدر قدیمی (هشتن) به معنای گذاشتن به این نام معروف شده است. (همان)
راهرو (دالان)	برای ورود به فضاهای اندرونی و مهمانی باید از راهروهای پر پیچ و خم عبور کرده که به آن‌ها دالان گویند و اگر در دوطرف تالار راهروها پهن‌تر باشند به آن‌ها تخت‌گاه گویند. (پیرنیا، ۱۳۹۰)
حیاط (میان‌سرا)	میانسراها با تناسبات طلایی ایرانی و جهت‌گیری دستوری خود در تمام سال محیط بهداشتی مطبوعی فرآهم و از گردش آفتاب و نور خورشید بهترین استفاده را برای یورت‌های گردآگرد خود کسب می‌کردند. (برجیان و کاظمیان، ۱۳۹۲)
زمستان نشین	یورت‌های قسمت شمالی میان‌سرا مختص زمستان بوده که ارتفاعی کوتاه‌تر نسبت به باقی اتاق‌ها دارند. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
تابستان نشین	یورت‌های قسمت جنوبی میان‌سرا مختص تابستان بوده زیرا سایه در آن بیشتر می‌باشد و دارای ارتفاع بلند اتاق بوده همچنین بالکنی پهن در جلوی آن وجود دارد. (همان)
اتاق سهدری	اتاق خواب خانه بوده و برای طراحی آن از نصف تناسب طلایی کمک می‌گرفتند (۳/۴ * ۴ متر) (پیرنیا، ۱۳۹۰)
اتاق پنج‌دری	حکم نشیمن را داشته و از سمت طول آن نور گرفته و از تناسبات طلایی در آن استفاده شده است. (همان)
تالار	برای استفاده در فصل گرما بوده و به فضای باز راه دارد. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
آشپزخانه	هم به اتاق مهمان نزدیک بوده و هم به اتاق‌های داخلی خانه. (برجیان و کاظمیان، ۱۳۹۲)
قسمت‌های خدماتی	یورت‌های سمت شرق کم اهمیت بوده زیرا آفتاب شدید غرب به آن می‌تابد و از آن برای انبار استفاده می‌شود. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
حوض آب	حوض‌های داخل حیاط به صورت شش‌ضلعی ایرانی، دوازده ضلعی، مستطیل با تناسبات طلایی ساخته شده و در بعضی شهرها مثل شیراز حوض گرد هم دیده شده. (اردلان، ۱۳۷۴)
تابش‌بند یا آفتاب‌شکن	تیغه‌هایی به عرض ۶ الی ۱۵ سانتی‌متر است که گاهی ارتفاعی تا حدود ۵ متر دارد و با کمک گچ و نی آن‌ها را می‌ساختند. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
ارسی	برای جلوگیری از گرما آن‌را از قطعات ریز می‌ساختند، این عنصر بعدها شکل دیگری به خود گرفته و در بالای آن یک عنصر نیم‌دایره و یا چهارگوش قرار گرفته است. (همان)
اتاق مرکزی	حداقص اندرونی و بیرونی بوده و چون در مرکز ساختمان قرار دارد به نوعی قلب خانه است و دارای تسلط دید است. (پیرنیا، ۱۳۹۰)
	دور تادور گودال‌باغچه راهروی باریکی وجود دارد که به آن شارم گویند. در اصل نوعی شاه‌راه بوده که ورودی کلیه فضاهای اطراف

شام	حیاط به آن منتهی می‌شود. شام دارای نوعی حفاظ آجری در اشکال مختلف هندسی می‌باشد که به آن (شبکه جعفری) گویند. (پناهی همکاران، ۱۳۹۳)
رخسویخانه	برای شستن لباس‌های کثیف بوده. در داخل رخسویخانه تخته چوبی از سقف آویزان می‌نمودند که چهارچوب نام داشت و داخل آن غذا و گوشت و... می‌گذاشتند، زیرا در پایین آب جریان داشته و سبب می‌شد که از فاسد شدن غذا جلوگیری شود و از طرفی به دلیل بلندی از دسترس گربه در امان بود. در سردر ورودی رخسویخانه عکس خورشید و گربه حک شده که به معنی این بود که ورود نور خورشید و گربه به این مکان ممنوع است. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
سرداب بزرگ	محل استراحت افراد و از خنک‌ترین مکان‌های منزل است. دارای یزدی‌بندی و گچ‌بری‌های زیبا بوده و از محل‌های تابستان‌نشین است. دارای شبکه بادگیر بوده و اختلاف سطح زیادی با کوچه دارد (حدود ۱۰ متر). دهانه ورودی سرداب رو به حوض است تا همیشه خنک بماند. دیوارهای آن دوجداره بوده که از میان آن سوراخ‌هایی تعبیه شود تا رطوبت به ستون‌ها و پی ساختمان نرسد. دمای آن ۵ الی ۲۰ درجه نسبت به سطح حیاط خنک‌تر است. (برجیان و کاظمیان، ۱۳۹۲)
پس سرداب	خنک‌ترین بخش خانه برای نگهداری میوه و تره‌بار بوده و در داخل سرداب و در سطحی پایین‌تر از آن قرار داشته، به شکل اتاق بوده و دارای سقفی گنبدی است. خاک آن از نوع قرس است. (همان)
سیستم آبرسانی	پس از ورود آب از قنات به درون حوض‌های وسیع خانه، آب از حوض‌ها به قسمت‌های مختلف خانه پخش شده و برای شستشو استفاده می‌شوند. (پیرنیا، ۱۳۹۰)
چاه آب	کلا خانه‌های تاریخی کاشان فاقد حمام بوده و از مکان چاه آب این خانه دربی وجود داشته که به‌صورت راه زیرزمینی به حمام محله (حمام سلطان امیراحمد) وصل می‌شده که هم‌اکنون مسدود است. (همان)
حوض خانه	برای تعدیل دمای هوا و خنک شدن ساختمان طراحی شده است. این مکان دارای تزئینات قطاربندی مقرنس و گچ‌بری‌های زیبا است و دارای حیاطی دوطبقه می‌باشد. داخل حوض خانه فضایی با سقف نمیه‌باز به سوی آسمان وجود دارد که به آن پاسیو یا پاتیو گویند که برای جریان هوا و گرفتن رطوبت از آب حوض و خنک شدن هوا بوده. (پناهی و همکاران، ۱۳۹۳)
درب‌های ارسی و گره-چینی	در راستای عمودی به شکل کشویی بازوبسته می‌شود. از منطقه‌ای به نام (اراسیا) وارد ایران شده، به همین دلیل این نام را به خود گرفته است. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
اتاق نیایش	حدفاصل اندرونی و بیرونی بوده. داخل آن با گچ‌بری اسما مقدس و آیات قرآنی نوشته شده. هرکدام از نقوش روی دیوارهای آن دارای فلسفه خاص می‌باشد مثلاً موش نماد دور شدن طاعون از خانه، هدهد نماد پرنده بهشتی و یا درخت سرو نمادی از آزادگی و زندگی می‌باشد. (همان)
بادگیرها	این خانه دارای دو عدد بادگیر اصلی است که به تمام سرداب‌های بخش اندرونی و بیرونی راه دارد. بادگیرها دارای دو مجرای دم و بازدم بوده که مجرای دم آن دقیقاً رو به باد ساخته شده است. (ابویی و همکاران، ۱۳۸۹)
اتاق آئینه	یکی از مجلل‌ترین اتاق‌ها بوده و مهمانی‌ها در آن برگزار می‌شده. به اتاق عروس معروف شده. از شاه‌کارهای این اتاق پدید آوردن آسمان زیبای کویر به‌صورت مجازی در شب بوده که این عمل با منشورهایی که با ریسمان‌های ابریشمی به سقف متصل شده‌اند رخ می‌دهد. برای روشنایی در شب از نور شمع و فانوس استفاده می‌نمودند. جلوی اتاق آئینه فضای بازی وجود دارد که مهنابی نام داشته و از نور مهتاب آن افراد منزل برای نشستن استفاده می‌نمودند. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
تالار سرپوشیده بزرگ	در کنار اتاق آئینه قرار داشته و محل مهمانی‌ها در فصل زمستان و نیز دارای دو طبقه می‌باشد که خانم‌ها در طبقه بالا و آقایان در طبقه پایین قرار دارند. این مکان دارای نورگیر کلاه‌فرنگی بزرگی است. (همان)
تالار سرپوشیده کوچک	در حدفاصل حیاط بیرونی و درونی، در امتداد اتاق مرکزی قرار دارد و برای مراسم‌های خصوصی خانوادگی بوده و دارای نورگیر می‌باشد. (پناهی و همکاران، ۱۳۹۳)
سرداب کوچک	مجهز به بادگیر و کانال‌های نای‌کش است و خنکی محسوسی ایجاد می‌نماید. (پیرنیا، ۱۳۹۰)
حوت	حوض کوچکی که کنار چاه آب قرار داشته و همیشه با تخته کوچکی پوشانده می‌شده تا آلوده نشود. (همان)
مطبخ	در کنار آب‌انبار قرار داشته و فضای نسبتاً تاریکی برای پخت‌وپز است. در داخل مطبخ حوض آبی است که مجهز به کانال‌های ورود و خروج آب برای شستشو است. در بالای تنور در مطبخ یک مکنده قوی وجود داشته که نقش هود امروزی را دارد. روشنایی مطبخ توسط نورگیرهایی است که به حیاط خدمه مربوط می‌شود. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)
بام	بام‌های گنبدی خانه دارای آندوهای روشن کاه‌گلی بوده که همین امر سبب عدم نفوذ گرما و سرما بر سطح بام می‌شود و نیز تا حدودی از نفوذ رطوبت جلوگیری می‌شود. (همان)

۶- ویژگی‌های معماری خانه عباسیان

۶-۱- معماری محجبه

معماری دوره قاجار یک معماری مذهبی است و کاشان نیز در این دوران به دارالمومنین معروف بوده، از این رو رعایت مسائل مذهبی در معماری آن دوره مشهود است و در معماری خانه عباسیان نیز دیده می‌شود. از جمله تقسیم بنا به دو بخش اندرونی و بیرونی، اتاق‌های تودرتو، دیوار حجاب در اطراف فضای بام و... (دفتر) حتی در کوبه دربها نیز دو دستگیره با صدای متفاوت تعبیه شده است که از طریق صدای کوبه می‌شده به جنسیت فردی که پشت درب است پی برد. (اصفی و ایمانی، ۱۳۹۰)

۶-۲- معماری درون‌گرا

بناهای قدیمی دارای ظاهری ساده و تزئینات کم (برخلاف بناهای امروزی) و دارای درونی زیبا و باشکوه بودند. خانه عباسیان دارای حیاطی مجلل با گچ‌بری‌هایی می‌باشد در حالی که دیوارهای خارجی آن از خشت و گل هستند. (پیرنیا، ۱۳۹۰)

۶-۳- تنوع فصلی

بنا دارای قسمت‌ها تابستان‌نشین و زمستان‌نشین بوده و در هر فصل از سال قسمت‌های خاصی از بنا متناسب با وضعیت آب‌وهوایی آن فصل، استفاده می‌شده است. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)

۶-۴- قرینه‌سازی

همه اضلاع این خانه کاملاً قرینه بوده که همین قرینه بودن زیبایی و استحکام خاصی به بنا داده. (دفتر) در هر ضلع این بنا اگر خط فرضی در وسط ضلع ترسیم شود، طرفین ضلع کاملاً قرینه می‌شوند و از این ویژگی در تمام قسمت‌های بنا استفاده شده که زیبایی خاصی به بنا داده است و نیز برای ازدیاد استحکام بنا در مقابل زلزله نیز موثر است. (اولین) حتی در انتخاب دربها که مبنای بر اساس اعداد فرد ۳، ۵، ۷ و ۹ دری است، اصل تقارن وجود دارد و اتاق‌ها، طاقچه‌ها و... متقارن هستند. (همان)

۶-۵- تناسب در معماری

هر بخش متناسب با اندازه زیربنا ساخته شده است. یک خانه متناسب با فصول سال و کاربری که داشته ساخته می‌شده. خانه عباسیان با توجه به جهت جغرافیایی به‌گونه‌ای بوده که تابستان با بادگیرها خنک و زمستان با اتاق رو به آفتاب گرم می‌شده است. (پناهی و همکاران، ۱۳۹۳)

۶-۶- خودبسنده‌گی

معماران قدیم سعی داشتند مصالح خود را از نزدیک‌ترین مکان ممکن تهیه نموده تا کار ساخت با سرعت بیشتری پیش رود. یک نمونه خودبسنده‌گی همان گودال باغچه است که خانه عباسیان هم این ویژگی را دارا می‌باشد. (همان)

۶-۷- حفظ حقوق همسایگی

در کنار خانه عباسیان در کاشان خانه‌های تاج و رزاقیان نیز وجود دارند، اما بام همه این خانه‌ها هم‌تراز همدیگر ساخته شده‌اند (خط آسمان) یعنی در عین حال که حاج ابراهیم بضاعت مالی زیادی داشته خانه‌اش را مرتفع نساخته تا بر سایر خانه‌ها مشرف شود، از این می‌توان به ویژگی مردم شناسی شهر کاشان پی برد. (خجسته‌قمری، ۱۳۹۱)

۷- اصول کلی در طراحی خانه ایرانی

طبق بررسی‌های انجام شده و شناخت عناصر تشکیل دهنده خانه تاریخی ایرانی، می‌توان اصولی را برای طراحی خانه ایرانی به دست آورد که با رعایت آنها بتوان همان محرمیت، آسایش و در کل ویژگی‌های خانه‌های تاریخی را به صورت مدرن اجرا نمود. این اصول در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول شماره (۲): اصول کلی در طراحی خانه ایرانی، (ماخذ: نگارنده)

اصول کلی	توضیحات
حریم	حریم در فرهنگ و ادب جاری ما به چیزی گفته می‌شود که موضوع حرمت است و سبب وجود اقدامی که به تشخیص و تعیین مکانی خاص انجامیده. حریم سبب پیدایش محدودیت‌ها و الزام‌هایی می‌شود که به برداشتی عامیانه باری منفی دارند (۸) حریم کشوری، حریم شهری، محله‌ای، خانه‌ای، خانوادگی، صمیمی، شخصی و خلوت فردی. در طراحی خانه باید حریم را در ورودی ساختمان و پنجره که همان هشتی در قدیم بوده، بکار برد. (صفاری‌نیا، ۱۳۹۰)
تنظیم فضایی	معماری مسکونی به حکم ماهیت خود در فضا تحقق می‌یابد و چون چنین است به نظم فضایی نیز نیاز دارد.
اندازه‌ها و استانداردها	این پارامترها از دو جهت مورد توجه قرار می‌گیرد یکی پاسخ به نیازهای کالبدی آدمی و دیگری تاثیر آن بر روح و روان انسان. (عباس‌پور و اسفندیارپور، ۱۳۸۹)
امکانات	توجه یا عدم توجه به مصالح و روش‌های ساختمانی و بکارگیری صحیح یا غیر صحیح مفاهیم و شیوه‌های فرم ساخت سبب موفقیت یا عدم موفقیت یک اثر معماری می‌شود. (خامه، ۱۳۸۹)
کیفیات هنری و بصری	ملاحظات زیبایی را نمی‌توان بر معماری نصب کرد یا از آن آویخت. زیبایی معماری چیزی است که باید از درون آن تجلی نموده و به بیرون بترآورد. (آصفی و ایمانی، ۱۳۹۰)
محیط	هیچ اثر معماری را نمی‌توان بدون توجه به اطراف آن طراحی نمود، زیرا محیط هم بر معماری مسکونی تاثیر به‌سزایی داشته و هم از آن تاثیر می‌پذیرد. (عبدالحسینی، ۱۳۹۰)

۸- نتیجه‌گیری

انسان از ابتدای آفرینش خود همواره سعی داشته سرپناهی امن برای آسایش خود ایجاد نماید، به همین دلیل آن را با محیط و اعتقادات خود سازگار نموده. معماری سنتی ایران واجد ارزش‌های زیباشناسانه زیادی در شیوه‌های گوناگون به خصوص طراحی خانه است، نوعی معماری که در قالب فرهنگ، اقلیم و مذهب شکل گرفته. اما انسان امروزی دیگر به خود فرصت اندیشیدن در فضا را نمی‌دهد زیرا دچار اضطراب ناشی از شتاب شهرنشینی شده است، برای بازگرداندن کیفیت فراموش شده به خانه‌های امروزی و تهیه کهن الگوها باید به مطالعاتی درباره معماری گذشته پرداخت زیرا خانه‌های تاریخی در اصل هویت معماری ایران کهن را نشان می‌دهد، پس با شناخت عناصر تشکیل دهنده آنها می‌توان الگویی برای خانه‌های امروزی به وجود آورد تا کیفیت از دست رفته خانه‌ها را به آنها بازگرداند. به همین علت در این مقاله خانه عباسیان به عنوان نمونه موردی بررسی و عناصر آن شناسایی گردید و با توجه به ویژگی‌های معماری این خانه اصول کلی طراحی معماری به دست آمد.

منابع

- [۱] ابوتی، مظفر، و همکاران، پیدایش بادگیر در خانه‌های دشت یزد-اردکان، نشریه مرمت و آثار و بافت‌های تاریخی و فرهنگی، شماره سوم، سال دوم، ۱۳۸۹
- [۲] اردلان، نادر، معماری ایرانی در سخن چهارنسل از معماران، مجله آبادی، شماره ۱۹، ۱۳۷۴
- [۳] آصفی، محمد، ایمانی، احسان، بازشناسی ارزش‌های معماری و شهرسازی اسلامی در معماری مسکن و ترجمان آن جهت کاربرد در معماری معاصر، اولین همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی، ۱۳۹۰
- [۴] برجیان بروجنی، فرشاد، کاظمیان، فرهاد، بررسی گونه‌های مختلف خانه‌های یزد، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری، ۱۳۹۲
- [۵] پیرنیا، محمدکریم، آشنایی با معماری اسلامی ایران، تدوین غلامحسین معماریان، انتشارات سروش دانش، ۱۳۹۰
- [۶] پیرنیا، محمدکریم، سبک شناسی معماری ایران، تدوین غلامحسین معماریان، تهران، دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۷۱
- [۷] پناهی، سیامک، و همکاران، کنکاشی پیرامون گونه‌شناسی (تیبولوژی) و ریخت‌شناسی (مورفولوژی) خانه‌های کاشان، نمونه موردی خانه عباسیان، کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار، تهران، ۱۳۹۳
- [۸] تاکی، ندا، مروارید کویر، بررسی معماری خانه‌های کاشان دوره قاجار، انتشارات سیمای دانش، ۱۳۹۴
- [۹] خامه، معصومه، مفهوم روانشناسانه خلوت در خانه‌های سنتی و معاصر ایرانی، همایش منطقه‌ای خانه ایرانی، ۱۳۸۹
- [۱۰] خجسته قمری، م، فرامرزی اصلی، م، طراحی معماری مسکن ایرانی بر مبنای الگوهای سنتی و فرهنگی، همایش ملی صد سال معماری و شهرسازی معاصر، ۱۳۹۱
- [۱۱] خورشیدی‌فرد، زهره، خانه تاریخی عباسیان، به کوشش عفت‌سادات خورشیدی‌فر، انتشارات همگام با هستی، ۱۳۸۷
- [۱۲] دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه، صفحه ۴۱۷
- [۱۳] سازمان میراث فرهنگی کاشان، ۱۳۹۱
- [۱۴] سیفیان، محمود، محمودیان، محمدمهدی، محرمیت در معماری سنتی ایران، نشریه هویت شهر، سال اول، شماره ۱، ۱۳۸۶
- [۱۵] سلطان‌زاده، حسین، فضاهای ورودی در معماری سنتی ایران، نشریه فرهنگ و معماری، شماره ۴، تهران، معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، ۱۳۷۲
- [۱۶] سهیلی‌فرد، مهدی، مودنی، محمدحسین، تحلیل تعامل اصول معماری سنتی ایران و خورشید، نمونه موردی: خانه عباسیان کاشان، مجموعه مقالات دومین همایش ملی معماری پایدار، همدان، ۱۳۹۰
- [۱۷] صارمی، علی‌اکبر، رفیعی‌راد، نسیم، بررسی تطبیقی حریم در خانه‌های سنتی و معاصر ایران، مجموعه مقالات دومین کنگره بین‌المللی سازه و معماری، و توسعه شهری، تبریز، ۱۳۹۳
- [۱۸] صفاری‌نیا، محمدمهدی، تاثیر محیط‌های مسکونی مختلف بر سلامت روان پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی دوره ۱، شماره ۱، ۱۳۹۰
- [۱۹] عبدالحسینی، جمال‌الدین، سازگار کردن طراحی خانه‌های مسکونی تبریز و باکو با فرهنگ و اقلیم بومی، فصلنامه علمی-پژوهشی باغ نظر، سال هشتم، شماره ۱۸، ۱۳۹۰
- [۲۰] عباس‌پور، ایمان، اسفندیاری‌پور، محمد، ویژگی‌های معماری خانه ایرانی، همایش منطقه‌ای خانه ایرانی، ۱۳۸۹
- [۲۱] عینی‌فر، علی‌رضا، الگویی برای تحلیل انعطاف پذیری در مسکن سنتی ایران، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۱۳، ۱۳۸۲

- [۲۲] کیانی، محمدیوسف، تاریخ هنر و معماری در دوران اسلامی، انتشارات سمت، چاپ هفتم، تهران، ۱۳۸۴
- [۲۳] محسنی‌رنجبر، مهین، ارائه راهکارهای مناسب جهت طراحی مسکن اسلامی-ایرانی در راستای رفع نیازهای فیزیولوژیکی و معنوی انسانی، همایش ملی سازه، راه، معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس، ۱۳۹۰
- [۲۴] موسوی، الناز، الگوهای بومی هویت‌ساز در معماری سنتی خانه‌های ایرانی، نمونه موردی خانه‌های منطقه کویری کاشان، اولین همایش معماری، عمران و محیط زیست شهری، ۱۳۹۳

Surf and download all data from SID.ir: www.SID.ir

Translate via STRS.ir: www.STRS.ir

Follow our scientific posts via our Blog: www.sid.ir/blog

Use our educational service (Courses, Workshops, Videos and etc.) via Workshop: www.sid.ir/workshop